

دستاوردهای اقتصادی

چکیده

نوشتار حاضر در صدد تبیین مهم‌ترین دستاوردهای اقتصادی انقلاب اسلامی است. اگرچه انقلاب اسلامی پس از پیروزی به دلیل عداوت‌ورزی دشمنان، با فراز و فرودهای فراوان مواجه گشته، اما دستاوردها و پیشرفت‌های قابل توجهی در اقتصاد داشته است. وضعیت اقتصادی جامعه با تمام مشکلات موجود، بیان‌گر آن است که زندگی آحاد مردم از نظر معیشتی و رفاهی، نسبت به قبل از انقلاب، تفاوت چشم‌گیری دارد. انقلاب اسلامی در عرصه اقتصادی دارای دستاوردهای فراوانی است که جلوگیری از غارت ذخایر زیرزمینی توسط بیگانگان و استثمارگران، برخوردار نمودن روستاها از امکانات مختلف، نوسازی و تقویت امکانات و خدمات شهری، تقویت زیربنای توسعه مانند تربیت نیروی انسانی ماهر، سدسازی، توسعه ارتباطات و راه‌ها و بنادر، توجه به شاخص‌های اصلی رشد و توسعه اقتصادی، نظیر «تولید ناخالص ملی»، تقویت و گسترش مراکز آموزشی در تمام سطوح و سعی در راستای خوداتکایی اقتصادی، نمونه‌هایی از آثار و برکات اقتصادی انقلاب اسلامی است.

کلیدواژه: انقلاب اسلامی، فقرزدایی، توسعه اقتصادی، توسعه صنایع، خدمات روستایی. خوداتکایی اقتصادی.

مقدمه

هر انقلابی با اهداف و آرمان خود شکل می‌گیرد و به سمت اهداف خود حرکت می‌کند، اما گاهی موانع و مشکلات، مانع تحقق آن اهداف می‌شود؛ با این تفاوت که برخی از انقلاب‌ها به دلیل چیستی، عظمت و اهداف، با موانع جدی‌تری روبه‌رو می‌شوند. انقلاب اسلامی به دلیل استقلال‌طلبی، استکبارستیزی و حاکمیت دین، از جمله انقلاب‌هایی است که با موانع و مشکلات جدی روبه‌رو است؛ زیرا استکبار چنین انقلابی را بر نمی‌تابد. نتیجه این موانع سبب می‌شود که انقلاب به برخی اهداف خود نرسد و یا حرکت آن کند شود. چنان‌که طی سال‌ها دشمنان، با اجرای صدها توطئه خُرد و کلان از جمله تحمیل جنگ هشت‌ساله، بلوکه کردن دارایی‌ها، تحریم، بمب‌گذاری و تخریب زیرساخت‌های اقتصادی و مراکز صنعتی، و شبنخون فرهنگی، در صدد توقف و یا کند کردن حرکت انقلاب بوده‌اند. رهبر معظم انقلاب فرمود: «اگر دشمن توطئه نمی‌کرد، اگر دشمن به رهبری استکبار جهانی و در رأسش امریکای پلید و خبیث، علیه این مملکت فعالیت نمی‌کرد، خیلی از این کارها انجام شده بود»^۱.

جایگاه اقتصاد ایران در جهان

تاریخ ملت‌های استقلال‌یافته، از این واقعیت، حکایت دارد که پیوند تنگاتنگی بین استقلال و آزادی وجود دارد. ملتی که به حقوق و آزادی‌های خود دست یافته، بی‌تردید می‌تواند استقلال همه‌جانبه از جمله استقلال اقتصادی کشور خود را پاس بدارد؛ زیرا دفاع از دستاوردهای

1. <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2770>

ملی، سبب می‌شود تا دشمن گستاخی رویارویی نداشته باشد. از این‌رو امام خمینی، از استقلال به عنوان عاملی حیاتی یاد می‌کند: «ما برای حیات زیر سلطه غیر، ارزش قائل نیستیم. ما ارزش حیات را به آزادی و استقلال می‌دانیم. دستورات مذهبی ما، که مترقی‌ترین دستورات است، راه ما را معین فرموده است. ما با آن دستورات و تحت رهبری بزرگ مرد دنیا، محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ با تمام قدرت‌هایی که بخواهند تجاوز کنند به مملکت ما، مبارزه خواهیم کرد...»^۱.

یکی از شاخصه‌های استقلال و پیشرفت اقتصادی، قرارگرفتن یک کشور در رتبه‌بندی جهانی است. داده‌های آماری نشان می‌دهد که ایران قبل از انقلاب، در عرصه تولید علم، فاقد جایگاه جهانی بوده و تولیدات صنعتی و تکنولوژی آن نیز بسیار محدود و عمدتاً در حد مونتاژ خلاصه شده بود. رهبری معظم انقلاب فرمود: «حکومت ایران در زمان رژیم طاغوت منحوس، رژیم ذلیل، رژیم فاسد که تا گردن در لجنزار وابستگی گیر کرده بود، اصلاً وابسته زاییده شده بود. محمد رضا که پدرش وابستگی داشت، از ابتدای تولد در محیط وابستگی حرکت و تنفس کرده بود و اصلاً غیر از این را تصور نمی‌کرد. آن‌ها این ملت را به سوی وابستگی سوق داده بودند.»^۲

اما جدیدترین آمار منتشر شده از سوی صندوق بین‌المللی پول نشان می‌دهد که ایران در سال ۲۰۱۷ توانسته جایگاه خود را در میان ۱۹۳ کشور به عنوان هجدهمین اقتصاد بزرگ دنیا حفظ کند. به گزارش تجارت‌نیوز، تولید ناخالص داخلی ایران بر اساس شاخص قدرت خرید در سال

۱. صحیفه امام، ج ۶، ص ۲۲۰.

2. <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=25272>

۲۰۱۷ به ۱۶۳۰ میلیارد دلار رسیده است. این رقم نسبت به سال قبل از آن، ۸۱ میلیارد دلار افزایش داشته است. این گزارش پیش‌بینی کرده است که تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۱۸ نیز با رشد ۹۴ میلیارد دلاری نسبت به سال ۲۰۱۷ مواجه شود و به ۱۷۲۴ میلیارد دلار برسد.^۱

سیاست فقرزدایی و خدمت‌رسانی

جمهور اسلامی به منظور فقرزدایی و ارائه خدمات، تامین معیشتی سیاست‌های راهبردی ارائه نموده است که برخی عبارت‌اند:

۱- فقرزدایی

یکی از سیاست‌های جمهوری اسلامی فقرزدایی است؛ از این رو، فقرزدایی در جامعه با دو محور نظریه‌سازی و عملیاتی مطرح شده است.

الف) توصیه به حمایت از پابرهنگان

یکی از دغدغه‌های جدی امام راحل شعار حمایت از پابرهنگان بود. اما متأسفانه - به دلیل موانع، مانند جنگ و یا سوءمدیریت، برخی از اهداف امام محقق نشد. امام راحل فرمود: «خدا نیاورد آن روزی را که سیاست ما و سیاست مسئولین کشور ما پشت کردن به دفاع از محرومین و رو آوردن به حمایت از سرمایه‌دارها گردد و اغنیا و ثروتمندان از اعتبار و عنایت بیشتری برخوردار بشوند! معاذالله که این با سیره و روش انبیا و امیرالمؤمنین و ائمه معصومین علیهم‌السلام سازگار نیست؛ و از این افتخارات و برکات کشور و انقلاب ماست که به حمایت از پابرهنگان برخاسته است و شعار دفاع از حقوق مستضعفان را زنده کرده است».^۲

1. <https://tejaratnews.com>

۲. صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۱۲۹.

«مسئولین محترم کشور ایران علی رغم محاصرات شدید اقتصادی و کمبود درآمدها، تمامی کوشش و تلاش خود را صرف فقرزدایی جامعه کرده‌اند و همه آرمان و آرزوی ملت و دولت و مسئولین کشور ما است که روزی فقر و تهیدستی از جامعه ما رخت بربندد و مردم عزیز و صبور و غیرتمند کشور از رفاه در زندگی مادی و معنوی برخوردار باشند»^۱.

در اصل ۲۹ قانون اساسی آمده است: برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بی‌کاری، پیری، از کارافتادگی، بی‌سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و غیره، حقی است همگانی. دولت موظف است طبق قوانین از محل درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یک‌یک افراد کشور تأمین کند.

بر این اساس مقام معظم رهبری فرمود: «نظام اسلامی آمد و آن برنامه و نقشه غلطی را که در این مملکت بود که هیچ حقی برای روستا و روستانشین و شهرهای دور دست و طبقات محروم قائل نبودند... امروز بیشترین اهتمام دولت خدمتگزار ما برای نقاط محروم است. در طول دوران انقلاب، همیشه دولت‌ها این‌طور بودند... و کارهای فراوان و خدمات عظیمی هم انجام گرفته است. این‌ها به برکت همین عنصر عدالت اجتماعی در خط امام است»^۲.

(ب) فقرزدایی عملیاتی

در زمان پهلوی، در بسیاری از روستاها توسعه و پیشرفت امکانات رفاهی

۱. همان.

2. <http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=2955>

صورت نگرفته بود. اما «پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تأکيدات حضرت امام خمینی علیه السلام مبنی بر بسیج امکانات مادی و معنوی برای عمران و آبادانی روستاها، مسئولان نظام در صدد زدودن فقر و محرومیت از چهره روستاهای کشور برآمدند». از این رو، می توان بارزترین اقدامات اجتماعی انقلاب اسلامی فراهم کردن امکانات رفاهی و محرومیت زدایی به منظور برقراری آسایش و عدالت اجتماعی در جامعه دانست.

- تشکیل کمیته امام

نمونه ای از فقرزدایی، تشکیل کمیته امداد امام خمینی علیه السلام پس از انقلاب اسلامی در ۱۴ اسفند ۱۳۵۷ است. هدف اصلی کمیته امداد امام علیه السلام اشتغال زایی برای محرومان و رفع مشکلات اساسی آنهاست؛ همچنین ارتقای آموزش های علمی، فرهنگی و اجتماعی افراد تحت پوشش و ایجاد تسهیلات در امر ازدواج و تحکیم خانواده، از جمله فعالیت های کمیته امداد امام است. تلاش مسئولان کمیته امداد امام علیه السلام بیشتر متمرکز بر افراد روستایی و عشایر است. طرح شهید رجایی از جمله طرح های موفق این کمیته است که به منظور کمک به افراد سالمند، پی ریزی شده است. کمیته امداد امام علیه السلام با در اختیار گذاشتن سرمایه اولیه به صورت وام یا سایر کمک های مالی به افراد بی بضاعت یا بیکار، زمینه اشتغال آنها را فراهم می کند و نیروی کار مثبت آنها را در کارگاه های تولیدی نظیر صنایع دستی، دامداری و کشاورزی به کار می گیرد.^۱

رئیس کمیته امداد امام خمینی علیه السلام از افزایش ۵/۱۴ درصد پرداختی مستمری بگیران و تخصیص اعتبارات ۱۴۰۰ میلیارد تومانی برای اشتغال

1. <http://fajre33.mihanblog.com/post/17>

مددجویان در سال ۹۷ خبر داد.

- فعالیت‌های جهاد سازندگی

قابل ذکر است که جهاد سازندگی تاکنون خدمات شایانی در زمینه‌های مختلف از جمله راه‌سازی و کشاورزی را در مسیر محرومیت‌زدایی انجام داده است. از این رو، در شاخه‌های مختلف دینی و ... در موقعیت‌های خود به خدماتی دست یازید که کمتر در کشور ایران و منطقه خاورمیانه دیده شده بود. تجربه‌ای که پیش از خود، نمونه تاریخی نداشت: «باعث افتخار می‌باشد که به دلیل فعالیت‌های گسترده برای برخوردار نمودن مناطق محروم روستایی از ارتباطات مخابراتی، ایران، از سوی یونسکو لوح تقدیر دریافت کرده است».^۱ سازمان بهداشت جهانی در گزارشی در مورد ایران نوشته است: «در دو دهه گذشته با کمک نظام یارانه‌ای، میزان فقر به شکل قابل توجهی کاهش پیدا کرده است».^۲

قبل از انقلاب، حقوق و امتیازاتی که مالکان و زمین‌داران از آنها برخوردار بودند، صرفاً مختص به آنها بود و رعیت و یا توده‌های مردم نیز تصور نمی‌کردند که روزگاری دیوار و حائل میان آنها با طبقات بالا برچیده شود. در سایه وقوع انقلاب اسلامی، این حائل به طور جدی برداشته شد؛ همه افراد جامعه از منزلت برابر برخوردار شدند و بلکه مستضعفان بیشتر مورد احترام و توجه قرار گرفتند و دیگر از نظام امتیازهای انحصاری خبری نبود.^۳ همچنین استراتژی رژیم شاه، سرازیر کردن ثروت نفتی به سوی نخبگان وابسته به دربار بود که بعدها کارخانه‌ها، شرکت‌ها و واحدهای کشت و صنعت متعددی را تأسیس کردند. ثروت به لحاظ

1. <https://donya-e-eqtesad.com>

2. <http://www.farsi.khamenei.ir>

3. <http://basirat.ir>

نظری به صورت قطره‌ای به پایین جریان می‌یافت، اما در عمل در ایران همانند بسیاری از دیگر کشورها، همچنان به بالا چسبیده بود و مسیرش به رده‌های پایین‌تر نردبان اجتماعی روز به روز کمتر می‌شد. ثروت، همانند یخ در آب گرم، در فرایند دست به دست شدن، ذوب می‌شد و نتیجه آن نیز چندان تعجب‌آور نبود. در دهه ۱۳۳۰/۱۹۵۰، ایران یکی از مشکل‌دارترین کشورهای جهان سوم به لحاظ توزیع نابرابر درآمدها بود. بنا بر گزارش سازمان بین‌المللی کار در دهه ۱۳۵۰/۱۹۷۰، ایران به یکی از بدترین کشورهای جهان تبدیل شد.^۱

۲- وضع معیشتی مردم

یکی از عرصه‌های مهم اقتصادی، تأمین رفاه و معیشت مردم است. داده‌های تاریخی نشان می‌دهد که قبل از انقلاب، وضع توده مردم به‌ویژه دهقانان ایران رضایتبخش نبود. به اعتقاد بسیاری از ناظران در اواخر سلطنت رضاشاه این وضع بدتر شد؛ رژیم غذایی در یک خانواده معمولی دهقانی به شرح زیر بود:

«صبحانه: نان و چای؛ ناهار: نان و ماست؛ شام: نان و ماست و چای».
کدی^۲ می‌گوید: «دهقان غالباً گرسنگی می‌کشید؛^۳ همچنین متخصصان و کارمندان ایرانی نهایتاً در سال ۱۳۴۸ هزار تومان حقوق می‌گرفتند و بعضی از مستشاران و متخصصان خارجی، چیزی در حدود شش، هفت هزار تومان حقوق می‌گرفتند».^۴

۱. یرواند آبراهامیان، *تاریخ ایران مدرن*، ترجمه محمدابراهیم فتاحی، ص ۲۵۲.

۲. تاریخدان آمریکایی.

۳. جان فوران، *مقاومت شکننده*، ترجمه تدین، ص ۳۴۹.

۴. روزنامه کیهان، ۱۴ بهمن ۱۳۹۶ کد خبر ۱۲۵۳۸۵.

بر این اساس معیشت و رفاه مردم در حکومت پهلوی وخیم بوده است. اردشیر زاهدی می‌گوید: «در سال ۱۳۲۹، وضع اقتصادی و کشاورزی ایران خراب بود. در آذربایجان مردم از بی‌نانی و قحطی در عذاب بودند. هر روز صبح که ما از خواب بیدار می‌شدیم، می‌دیدیم که چند نفر از گرسنگی مرده‌اند.»^۱

هچنین منشی امور بین‌الملل فرح پهلوی در باره وضع تهران می‌گوید: «هجوم روستاییان باعث گسترش حلی‌آبادهای متعدد در حاشیه شهرها شد و انبوه کارگرانی که در این مناطق فاقد کلیه امکانات، سکنی گزیدند به قدری ناراحت و بی‌تاب بودند که وقتی جرعه انقلاب درخشید همه به انقلاب پیوستند.»^۲

حال این‌که آمارها گویای آن است که به غیر برخی اقشار جامعه، اکثر مردم به خصوص صاحبان مشاغل آزاد، از وضعیت معیشتی مناسب‌تری نسبت به قبل از انقلاب برخوردار می‌باشند. اما به دلایل متعددی همچون تغییر الگوی زندگی (مانند الگوی مسکن، خوراک) و به تبع آن، افزایش سطح انتظار آنها از زندگی، ابراز نارضایتی و احساس محرومیت در آنان افزایش یافته است. به عنوان مثال امروزه الگوی مسکن عموم مردم نسبت به قبل از انقلاب و سال‌های اول انقلاب تغییر یافته است، مثلاً در گذشته اگر عروس یا دامادی به خانواده اضافه می‌شد، در یکی از اتاق‌های خانواده بسته جای می‌گرفت؛ اما اکنون عموماً زوج‌های جوان به زندگی در مسکن مستقل روی می‌آورند. در خصوص الگوی خوراک نیز شاهد

۱. اردشیر زاهدی، *رازهای ناگفته*، به کوشش پری اباصلتی و هوشنگ میرهاشم، ص ۳۴.

۲. مینو صمیمی، *پشت پرده تخت طاووس*، ترجمه حسین ابوترابیان، ص ۱۶۸-۱۶۷.

تغییرات اساسی در جامعه خودمان در سال های اخیر هستیم. در حدود ۳۰ سال پیش، قوت غالب خانواده های ایرانی نان بود و برنج غذای اعیانی محسوب می شد، در حالی که امروز الگوی خوراک اکثریت جامعه تغییر یافته و عموماً برنج در غذای روزانه آنان جایگاه خاصی پیدا کرده است. آمارهای جهانی نیز گویای بهتر شدن وضعیت رفاه مردم در سال های پس از انقلاب است. با در نظر گرفتن ضریب افزایش نیازهای نوظهور جامعه در بخش اقتصادی، دریافت خدمات و... این واقعیت به اثبات می رسد که در چهار دهه اخیر، قدرت خرید مردم نیز به میزان قابل توجهی تقویت شده است. گزارش های بانک جهانی از اقتصاد ایران، حاکی از بهبود وضع معیشتی مردم ایران بعد از انقلاب است.^۱

بر اساس آمار بانک جهانی، سرانه قدرت خرید خانوارهای ایرانی بر اساس ارقام ثابت سال ۲۰۱۰، در دوران پیش از انقلاب اسلامی همواره زیر ۱۰۰۰ دلار بوده است. اما این شاخص در سالیان اخیر به بین ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ دلار افزایش یافته که نشان می دهد قدرت خرید خانوارها نسبت به قبل از انقلاب ۲/۵ تا ۳ برابر بیشتر شده است.^۲

۳- افزایش زیرساخت های خدماتی

الف) توسعه راه ها

در بخش راه سازی و حمل و نقل تا سال ۱۳۵۷ حدود ۴/۶۵ کیلومتر خطوط ریلی در ایران ساخته شد. اکنون ایران نزدیک به ۱۰،۰۰۰ کیلومتر خطوط ریلی دارد و این عدد براساس سند چشم اندازی باید به حدود

1. <https://www.mashregnews.ir/news/829965>

2. <https://www.mashregnews.ir/news/829965>

۲۰۰۰۰ کیلومتر برسد. به عبارتی متوسط سالانه احداث راه آهن در ایران قبل از انقلاب ۸۰ کیلومتر بوده و این عدد بعد از انقلاب به ۱۶۸ کیلومتر افزایش یافته است.

افزایش راه‌های اصلی و فرعی کشور از ۳۶ هزار کیلومتر به بیش از ۲۰۰ هزار کیلومتر، ساخت اولین مترو کشور در تهران و توسعه و تعمیم آن به سایر شهرهای بزرگ، افزایش فرودگاهها از ۲۲ فرودگاه به حدود ۱۰۰ فرودگاه، افزایش تعداد بنادر و ارتقاء ظرفیت آنها از ۱۰ میلیون تن به بیش از ۱۲۵ میلیون تن، ساخت و توسعه پایانه‌های مسافری و باربری در اکثر شهرها، توسعه ناوگان دریایی از ۲۲۱۷ تن ظرفیت در سال ۵۷ به ۱۷۸۷۶ تن در سال ۸۱ و در اختیار داشتن بزرگترین ناوگان دریایی منطقه دستاوردهای دیگری است که در عرصه حمل و نقل رخ داده است.^۱

(ب) گازرسانی

در زمینه «گازرسانی»، تا قبل از انقلاب اسلامی، فقط ۵ شهر از لوله‌کشی گاز بهره‌مند بودند که این شهرها نیز عمدتاً در مسیر خط لوله سراسری قرار داشتند؛ حال آن‌که تنها در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۹ به اندازه ۶۲ برابر کل دوران گذشته، انشعاب گاز طبیعی نصب شد.^۲ هم‌اکنون، نه تنها بیشتر مناطق شهری کشور از این نعمت بهره‌مندند، بلکه مناطق روستایی نیز از این موهبت خدادادی استفاده می‌کنند.^۳ تعداد مشترکین استفاده از گاز طبیعی نیز از ۵۱ هزار خانواده در سال ۵۷ به حدود ۱۵ میلیون خانواده یعنی بیش از ۲۶۳ برابر رسیده است. از آنجا که تقریباً

1. <https://www.farsnews.com/news/13971016000731>

۲. معاونت فرهنگی ستاد مشترک سپاه، ۹۲ دستاورد انقلاب اسلامی، ص ۲۷۴ - ۲۷۶.

۳. باشگاه خبرنگاران جوان، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۴/۱۱/۲۲، «مقایسه رشد اقتصادی

تمام اقدامات صورت گرفته در طول انقلاب اسلامی به شکل جهشی و با سرعت فوق العاده و پرشتاب صورت گرفته است و توانسته در بسیار امور مانند توسعه مخابراتی یا گسترش راه‌های ارتباطی یا رساندن آب بهداشتی، برق و گاز به روستاها، جایگاه ایران در بین کشورها را از قعر جدول خارج و در ردیف ۱۰ تا ۲۰ کشور اول جهان قرار دهد، لذا نمی‌توان این نتایج را یک روال عادی و معمولی تلقی کرد.^۱

ج) آبرسانی

میزان «آب» تولیدی کشور در طول حاکمیت رژیم پهلوی تا سال ۱۳۵۷، به ۱/۵ میلیارد مترمکعب رسید؛ در حالی که این مقدار در طول دو دهه جمهوری اسلامی، یعنی تا سال ۱۳۷۵، به ۳/۸ میلیارد مترمکعب رسید. طول شبکه آب کشور در سال ۱۳۵۷، به میزان ۲۴/۵ هزار کیلومتر بود؛ اما در سال ۱۳۹۴ در کل کشور ۴۵۰ هزار کیلومتر شبکه آبرسانی شهری و روستایی وجود داشته است. تعداد شهرهای تحت پوشش آب شهری، از ۴۵ شهر به ۱۱۱۳ شهر در حال حاضر افزایش یافته است. آبرسانی به روستاها، از ۱۲۰۰۰ روستا در سال ۱۳۵۷، به ۳۳۲۹۷ روستا در سال ۱۳۹۱ رسیده است.^۲

د) برق‌رسانی

در بخش زیرساخت‌ها در زمینه برق، تعداد مشترکین از ۳۳۹۹۰۰۰ مشترک در سال ۵۷ به بیش از ۳۰ میلیون مشترک در حال حاضر رسیده است و از ۴۳۶۷ روستای برخوردار از برق در سال ۵۷ نیز به بیش از

1. <https://www.farsnews.com/news/13971016000731>

۲. شبکه اطلاع‌رسانی راه دانا، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۵/۱۱/۱۶، شناسه خبر: ۱۰۲۷۴۷۵، www.dana.ir «مقیاسه وضعیت بهداشت و درمان قبل و بعد از انقلاب اسلامی»، نشانی:

۵۸۰۰۰ روستا رسیده است، یعنی نه تنها تمام شهرها بلکه بیش از ۹۹٪ روستاهای کشور نیز از نعمت برق برخوردار شده‌اند و علاوه بر این؛ ایران به صادرکننده برق تبدیل شده است و توانسته در ردیف سومین کشور صاحب فناوری نیروگاه‌های خورشیدی بایستد.^۱

ه) سدسازی

یکی از اهرم‌های پیشرفت اقتصادی همراه با عوامل مهمی چون افزایش جمعیت و به تبع آن تأمین آب شرب، احداث سدهای مخزنی است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل افزایش جمعیت و مشکلات تأمین آب شرب و کشاورزی، ساخت سدهای بزرگ، در اولویت قرار گرفت. هم‌اکنون جمهوری اسلامی ایران با خودکفایی در صنعت سدسازی و دستیابی به فناوری‌های نوین در این امر، به یک شاخص مهم و اساسی دست پیدا کرده و تمامی مراحل مطالعه، طراحی، نظارت، ساخت، مدیریت و بهره‌برداری از سدهای مخزنی، به دست توانای مهندسان کشور صورت می‌گیرد. در حال حاضر، کشور ایران سومین کشور برتر سدسازی در دنیا می‌باشد که قابلیت امکان اجرای طرح‌های بزرگ سدسازی و صدور خدمات مهندسی سدسازی به سایر کشورها را دارد؛ از جمله، ایران در پنج کشور آفریقایی و آسیایی در حال اجرای سدهای بزرگ است. مقایسه آمار مربوط به ساخت سدهای بزرگ در ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی بسیار جالب است. تا قبل از انقلاب، ۱۹ سد مخزنی با حجم مخزن ۱۳ میلیارد مترمکعب (معادل ۲۵ درصد) و ظرفیت آب قابل تنظیم سالانه ۱۴ میلیارد مترمکعب در کشور بهره‌برداری می‌شد که این میزان پس از انقلاب و تا بهمن ماه سال ۱۳۹۵، به تعداد ۱۶۵ سد

1. <https://www.farsnews.com/news/13971016000731>

مخزنی با حجم کل حدود ۵۱ (معادل ۷۵ درصد) و ظرفیت آب قابل تنظیم ۳۷ میلیارد مترمکعب افزایش یافته است. همچنین تعداد ۱۵۰ و ۱۲۴ سد در کشور به ترتیب در مراحل مختلف مطالعاتی و اجرایی قرار دارد که ظرفیت احجام مخازن آن‌ها به ترتیب ۲۳/۷ و ۲۱/۶ میلیارد مترمکعب است.^۱

(و) کشاورزی

بخش کشاورزی از جمله بخش‌های اقتصادی است که پس از انقلاب اسلامی، احیا شد. در دوران پهلوی به علت اتخاذ سیاست‌های نادرست مثل انقلاب سفید، بخش کشاورزی ایران تقریباً نابود شد و ایران به واردکننده بزرگ محصولات کشاورزی تبدیل شد.

پس از انقلاب اسلامی با توجه ویژه نظام اسلامی به توسعه بخش کشاورزی، ایران به سمت خودکفایی در کالاهای استراتژیک مثل گندم حرکت کرد. به گونه ای که امروزه بالغ بر ۹۰ درصد از نیاز کشور به محصولات کشاورزی در داخل تامین می شود. به طور مثال در زمینه گندم، آمار موجود حاکی از تولید ۵ میلیون و ۶۰۰ هزار تن گندم در سال ۵۶ و ۵۷ است. به طوریکه میزان واردات گندم در سالهای قبل از انقلاب به بیش از یک میلیون و ۱۴۰ هزار تن می رسید با اجرای طرح خودکفایی گندم، ایران با ۱۴/۵ میلیون تن و خرید ۱۱/۲ میلیون تن گندم مازاد بر نیاز کشاورزان به خودکفایی در این محصول اساسی رسید. در حال حاضر ایران نه تنها از واردات گندم بی نیاز شده است بلکه با افزایش تولید گندم به بیش از ۱۵ میلیون تن و خرید ۱۱/۵۳ میلیون تن گندم مازاد بر نیاز کشاورزان، شاهد صادرات ۲ تا ۳ میلیون تنی گندم به

1. <http://mazanddanab.ir/?app=content&catid>

کشورهای همسایه است.^۱ آمارهای بانک جهانی نشان می‌دهد به طوری که با محاسبه ارزش افزوده بخش کشاورزی به قیمت ثابت سال ۲۰۱۰، شاهد رشد ۳۰۰ درصدی این شاخص نسبت به اواخر رژیم پهلوی هستیم.^۲

۴- توسعه صنعتی

الف) استقلال صنعتی

یکی از مصادیق مهم پیشرفت اقتصادی، استقلال صنعتی است؛ یعنی این که یک کشور، خود تولیدکننده و در عرصه‌های مختلف صنعتی و اقتصادی خودکفا باشد. متأسفانه ایران قبل از انقلاب، در حالی که صادرات بیش از ۵/۵ میلیون بشکه نفت داشت و درآمد هنگفتی از این محل تأمین می‌شد، باز وابسته به خارج بود. و بخش زیادی از صنایع کشور نیز از خارج تأمین می‌شد. سران رژیم پهلوی انگیزه چندانی برای سرمایه‌گذاری روی صنعت و کشاورزی نداشتند و بیشتر به دنبال واردات کالاهای خارجی بودند. در بخش‌هایی هم که سرمایه‌گذاری محدودی بر روی صنایع صورت می‌پذیرفت عمدتاً صنایع مونتاژ بود.^۳

همچنین در این مورد می‌توان به خبر (روزنامه رستاخیز) تیرماه ۱۳۵۷ اشاره کرد: «متأسفانه در وضع کنونی باید مرغ را با قیمت گزاف برای تولید تخم‌مرغ جوجه‌کشی از خارج وارد کنیم. مرغ مادر گوشتی را در شرایط کنونی نمی‌توانیم در ایران تولید کنیم. برای تغذیه این مرغ‌ها هفتاد درصد غذای طیور را باید از خارج از کشور وارد کنیم. البته با این همه

1. <https://www.mashregnews.ir/news/640108>

2. <https://www.mashregnews.ir/news/829965>

3. <https://www.yjc.ir/fa/news/6431827>

وارد کردن‌ها برای اداره این صنعت تکنولوژی لازم و نیروی انسانی نداریم. یعنی طبق استاندارد معمولاً، برای هر ۲۰۰۰ واحد دامی به یک دامپزشک نیازمندیم، ولی در ایران متأسفانه برای هر ۴۳۱۹۶ واحد دامی، یک دامپزشک وجود دارد». این خبر نمونه‌ای از وابستگی تکنولوژیکی به تولید خارجی است.^۱

افزایش تولید سیمان از ۶/۳ میلیون تن به حدود ۸۰ میلیون تن، افزایش تولیدات معدنی از ۲۰ میلیون تن به ۲۲۰ میلیون تن، افزایش و توسعه تولید و صادرات خودرو با انواع خودروهای سبک و سنگین، افزایش و توسعه انواع کارخانجات لوازم خانگی و صنعتی و ده‌ها مورد مشابه، از دیگر افتخارات صنعتی کشور به شمار می‌روند.

افزایش و توسعه پالایشگاه‌ها و مراکز پتروشیمی و ساخت بیش از ۴۰ کارخانه بزرگ نفت و گاز و پتروشیمی در سه دهه گذشته، بخش دیگری از اقدامات زیر بنایی انقلاب اسلامی است که در مجموع باعث شده تا میزان خودکفایی کشور در صنعت نفت از ۴٪ به ۸۰٪ ارتقاء یافته و تولیدات پتروشیمی نیز از ۴ میلیون تن در سال ۵۷ به ۳۸ میلیون تن در بعد از انقلاب برسد.

(ب) تولید ناخالص ملی

برای تحلیل وضعیت اقتصادی یک کشور، توجه به شاخص‌های اصلی رشد و توسعه اقتصادی، امری ضروری است. «تولید ناخالص ملی»، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی هر کشور می‌باشد که بیانگر اندازه اقتصاد و قدرت تولید آن است. طبق آمار بانک مرکزی در سال ۱۳۵۶،

1. <https://fotrosnet.blog.ir/1393/11>

میزان تولید ناخالص داخلی (به قیمت‌های ثابت سال ۸۳)، ۱۱۹ هزار میلیارد تومان بوده است که این رقم در سال ۱۳۹۳ به ۲۰۳ هزار میلیارد تومان رسیده است. در واقع، اندازه اقتصاد ایران طی این سالها ۱/۷ برابر شده است.^۱ در دوره بین سالهای ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۶ تولید ناخالص ملی کشور رشد شایانی داشت؛ اما این رشد به طور یکسان شامل همه آحاد ملت نمی‌شد و ثروتمندان را بیش از طبقات متوسط و پایین، یا مناطق مرکزی کشور به‌خصوص تهران را بیشتر از استان‌های دیگر برخوردار می‌ساخت.^۲ ویلیام سولیوان سفیر آمریکا می‌نویسد: «در سال ۱۳۵۵ تولید متوسط روزانه نفت در ایران، در حد ۵/۸ میلیون بشکه بود که ۸۰۰ هزار بشکه مصرف داخلی و ۵ میلیون بشکه در بازارهای جهان به فروش می‌رسید. در این سال درآمدی که از این طریق نصیب ایران شد، قریب ۲۴ میلیارد دلار بود که می‌توانست یکی از بزرگ‌ترین عوامل توسعه اقتصادی و اجتماعی در ایران باشد».^۳

افزایش «صادرات غیرنفتی» به عنوان یک شاخص مثبت در اقتصاد کلان، به دلیل فقدان برنامه‌ریزی مناسب گاه باعث بالا رفتن قیمت عمده اقلام صادراتی برای مصرف‌کننده داخلی شده است؛ اما علامت بسیار امیدوارکننده‌ای برای رشد و استقلال اقتصادی کشور است. در سالهای ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ صادرات غیرنفتی ایران، تنها درصد اندکی از سهم صادرات ایران را تشکیل می‌داد؛ اما در سالهای اخیر، صادرات غیرنفتی

۱. خیرگزاری تابناک، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۵/۱۱/۱۷، کد خبر: ۶۶۳۸۵۴، نشانی:

www.tabnak.ir

۲. یرواند آبراهامیان، *ایران بین دو انقلاب؛ از مشروطه تا انقلاب اسلامی*، ص ۴۱۱.

3. <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=1822397>

رشد بی سابقه‌ای داشته است؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۵ به ۴۴ میلیارد دلار رسید و در این سال صادرات غیرنفتی ۳/۵۴ درصد افزایش نشان می‌دهد.^۱

بر اساس آمار موجود، تنها در نیمه نخست دهه ۱۳۵۰ سالانه بیش از یک میلیارد دلار، هزینه واردات محصولات کشاورزی شده بود؛^۲ اما امروزه نه تنها تمامی کالاهای اساسی کشور و محصولات کشاورزی در داخل تولید می‌شود و وابستگی به خارج از کشور تا حد چشم‌گیری برطرف شده، بلکه در محصولات استراتژیکی مانند «گندم»، به خودکفایی کامل رسیده و در «بنزین» در مرز خودکفایی هستیم.

ج) صنعت کشاورزی

در «صنایع کشاورزی»، هم‌اکنون تراکتورهای ساخت ایران به بیش از ۳۰ کشور جهان صادر می‌شود و در صنایع «نفت و گاز» نیز پروژه صددرصد ایرانی فاز یک منطقه عسلویه به عنوان بزرگ‌ترین پروژه نفت و گاز کشور در آبان ۱۳۸۳ به بهره‌برداری رسید که با بهره‌برداری فازهای دیگر آن در سال‌های اخیر، سالانه افزون بر یک میلیارد دلار درآمد نصیب کشور شده است.^۳

د) صنعت برق

در زمینه «صنعت برق»، به عنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه

۱. پایگاه اینترنتی ایفون؛ انجمن تجارت بین‌الملل، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۶/۱/۹، نشانی: www.ibfon.org؛ خبرگزاری ایسنا، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۶/۱/۲۸، «آمار مقایسه‌ای

واردات و صادرات در دولت‌های دهم و یازدهم»، نشانی: www.isna.ir

۲. یرواند آبراهامیان، *ایران بین دو انقلاب؛ از مشروطه تا انقلاب اسلامی*، ص ۴۱۰.

۳. معاونت فرهنگی ستاد مشترک سپاه، ۹۲ *دستاورد انقلاب اسلامی*، ص ۲۷۴-۲۷۶.

اقتصادی و اجتماعی هر کشور، تا سال ۱۳۵۷ تعداد ۳۸ نیروگاه آبی با ظرفیت ۷۰۲۴ مگاوات تأسیس شده بود؛ حال آنکه فقط تا سال ۱۳۷۷، ۱۲۲ نیروگاه با ظرفیت ۳۵/۱۷۶ مگاوات راه‌اندازی شد.^۱

و) صنعت فولاد

فولاد محصولی راهبردی است و در جهان به عنوان صنعت مادر شناخته می‌شود. بر طبق آمار انجمن جهانی فولاد، کمتر از ۷۰ کشور در زمینه تولید فولاد فعال هستند و کشورهای بی‌بهره از این صنعت یا باید از پیشرفت خود چشم‌پوشی کنند و یا باید به کشورهای تولیدکننده وابسته شوند. افزایش قابل توجه تولید فولاد از نیم میلیون تن قبل از انقلاب به ۳۸ میلیون تن در سال، ایران در جایگاه چهاردهم تولید فولاد جهان قرار دارد.^۲ پس از انقلاب اسلامی، تولید فولاد در ایران ۱۸ برابر متوسط جهانی بوده است که جهش شگفت‌انگیزی را در تولید این محصول راهبردی نشان می‌دهد.^۳

ز) تولید آلومینیوم

آلومینیوم کاربردی‌ترین فلز بعد از آهن است و تقریباً در تمامی بخش‌های صنعت اهمیت دارد. آلومینیوم در حمل و نقل، بسته‌بندی، ساختمان، تولید وسایل برقی، و خطوط انتقال الکتریکی، کاربرد فراوانی دارد و از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. ایران در سال ۲۰۱۴ در جایگاه نوزدهم

۱. همان، ص ۲۹۱.

2. <https://www.farsnews.com/news/13971016000731>

۳. معاونت فرهنگی ستاد مشترک سپاه، ۹۲ دستاورد انقلاب اسلامی، ص ۳۹.

تولید آلومینیوم جهان قرار داشته است.^۱

نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی به رغم مشکلات، موانع، جنگ تحمیلی و تحریم، دستاوردهای مهم و ارزشمندی در عرصه اقتصاد به ارمغان آورده است، به گونه‌ای که زندگی مردم از نظر معیشتی، با پیش از انقلاب قابل مقایسه نیست. مشاهده مظاهر توسعه در نقاط مختلف کشور، خودکفایی در زمینه‌های گوناگون و خدمات شهری و روستایی، گواه روشنی بر آثار و برکات اقتصادی انقلاب است. گرچه مشکلات و موانع موجب شد امکانات رفاهی در خور مردم انقلابی و شهیدپرور ایران نباشد، اما مردم با بصیرت و همیشه در صحنه، همواره قدردان انقلاب خویش بوده‌اند و نهالی را که خود کاشتند، در چهل سالگی به درختی استوار و تنومند تبدیل شده است.